

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
Министарство здравља
и социјалне заштите

ЈЗУ ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВСТВО
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
Министарство просвјете и културе

„Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“

Преглед програмских активности и резултата ситуационе анализе реализоване у васпитно-образовним установама Републике Српске у 2023. години

Финансира
Европска унија

unicef
za svako dijete

Увод

Програм „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“ (ПУППИ) је развијен у складу са Иницијативом Свјетске здравствене организације „Школе-установе пријатељи правилне исхране“ (енгл. „Nutrition-Friendly School Initiative“ –NFSI) на одабраним локацијама унутар васпитно-образовних установа као што су предшколске и школске установе. Ова иницијатива осигурава стварање радног оквира за спровођење интегрисаних интервентних програма за побољшање здравља и стања ухрањености дјече у предшколском и школском окружењу, обједињујући настојања и рад свих заинтересованих институција и партнера. Програм има за циљ да унаприједи здравље и промовише здраве животне стилове са посебним акцентом на унапређење исхране и физичке активности.

Програм се имплементира у Републици Српској од 2014. године од стране ЈЗУ Института за јавно здравство Републике Српске, Министарства здравља и социјалне заштите у Влади Републике Српске и Министарства просвјете и културе у Влади Републике Српске, а уз подршку Канцеларије УНИЦЕФ-а у БиХ. Програм је до сада имплементиран кроз шест фаза у периоду од 2014. до 2022. године, те је обухватио 17 предшколских установа (ЈПУ Бијељина, Фоча, Дервента, Добој, Градишка, Невесиње, Прњавор, Милићи, Власеница, Бања Лука, Сребреница, Братунац, Зворник, Пале, Требиње, Мркоњић Град и Вишеград) и три основне школе (двје у Требињу и једна у Бањој Луци) које су укључене у шестој фази реализације Програма.

Циљеви и предности Програма

1

Омогућава изградњу стимулативног окружења које активно ради на промоцији здравља, физичке активности и правилне исхране, што у коначници доприноси побољшању здравља дјече

2

Јача капацитет школе/предшколске установе за препознавање здравствених и нутритивних проблема дјече у сарадњи са породицом и локалном заједницом

3

Јача сарадњу професионалаца, родитеља, здравствених установа и удружења локалне заједнице у превенцији и отклањању здравствених проблема повезаних са гојазношћу и потхрањеношћу

4

Подстиче стицање одређених знања, вјештина и облика понашања усмјерених ка здрављу и здравом начину живота како дјече тако и свих који раде у предшколској установи/школи и оних који учествују у бризи и васпитању дјече (родитељи/старатељи)

Основни концепт развијања и реализације иницијативе „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“

Самопроцјена и процјена опредијељености

Предшколске установе/школе које би жељеле постати дио Програма и Иницијативе „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“ требале би, као први корак, процијенити и вредновати своју постојећу праксу. Инструмент самопроцјене омогућава бољи увид у постојеће стање установе, те олакшава идентификацију потребних корака да школа/предшколска установа постане пријатељ правилне исхране. На основу резултата самопроцјене се треба развити политика установе и акциони план за имплементацију програма „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“ кроз пет кључних компоненти.

Компонента 1

Развити документ „Политика предшколске установе/школе пријатеља правилне исхране“ (израда стратешког документа на нивоу установе - политике здраве исхране са јасно дефинисаним циљевима, активностима, временским оквиром дјеловања и јасним промјенама уз јасно дефинисан систем праћења и евалуације индикатора дефинисаних акционим планом)

Компонента 2

Изградња свијести и проширење могућности школске/предшколске заједнице (обука предшколског/школског особља у подручју везаном за питања здравља те организација активности за укључивање породице и шире заједнице у подручју везаном за питања здравља заједно са члановима и кључним актерима локалне заједнице)

Компонента 3

Припрема, избор и развијање методичког модела реализације (развијање интегрисаних модела учења за усвајање здравих/правилних прехранбених навика и припрему здравих/правилних obroka у/и изван простора предшколске/школске установе, вртларење, посјета пољопривредним имањима, творницама хране, промоција правилне исхране и активног живљења)

Компонента 4

Школска/предшколска средина која пружа стимулативну подршку (расположивост погодног простора за јело, приступ чистој и здравствено безбједној води за пиће, промоција правилних хигијенских навика и исправног кориштења санитариија те адекватан приступ свим спортским садржајима за све узрасне групе у циљу континуираног спровођења физичке активности и изван усвојеног плана и програма, те одсуство оглашавања и маркетинга неправилних навика у исхрани, нездраве хране и напитака)

Компонента 5

Придржавање принципа правилне исхране и праћење раста и развоја дјецe (редовно праћење раста и развоја школске/предшколске дјецe, присутан систем повратне информације за родитеље и дјецу о резултатима праћења стања ухрањености и здравственог стања, те одговарајући систем упућивања за оне који требају додатну помоћ и подршку, те су храна и напаци које школа/предшколска установа осигурава усклађени са важећим прописима који су усвојени од ресорног министарства)

Признање „Предшколска установа/школа пријатељ правилне исхране“ се додјељује установама које испуне минималне критеријуме у оквиру пет кључних компоненти радног оквира за имплементацију програма „Предшколска установа/школа пријатељ правилне исхране“

Осврт на методологију и кључне резултате ситуационе анализе у области исхране у предшколским и школским установама Републике Српске

Ситуациона анализа је спроведена током октобра и новембра мјесеца 2023. године по типу студије пресека међу свим предшколским установама и одабраним основним и средњим школама у Републици Српској. Истраживањем је обухваћено 110 јавних и приватних предшколских установа, 164 основне школе и 65 средњих школа у јавном и приватном власништву у Републици Српској.

Све установе су попуниле структурирани упитник како би се процијенило стање у области исхране у предшколским и школским установама у складу са кључним компонентама Програма и дефинисале јасне препоруке у погледу наредних корака имплементације активности чији основни циљ јесте унапређење исхране младих и подстицање окружења које ће развијати здраве животне стилове.

ЦИЉЕВИ СИТУАЦИОНЕ АНАЛИЗЕ

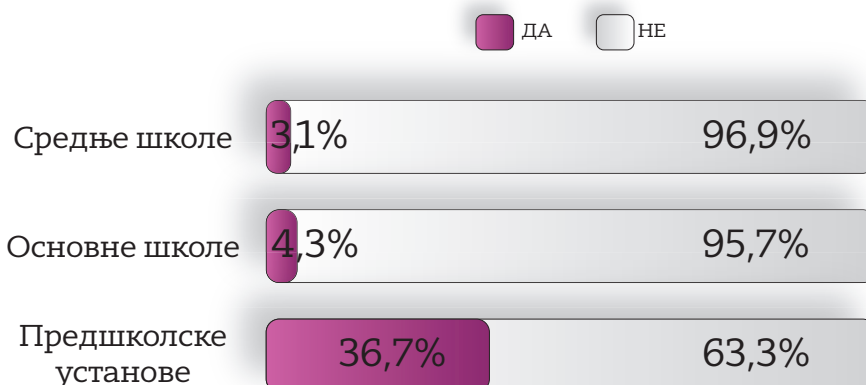
1. Процјена стања на нивоу предшколске установе/школе у складу са кључним компонентама програма „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“
2. Процјена одређености и мотивација на нивоу предшколских и школских установа у погледу реализације ПУППИ програма
3. Процјена доступности нутритивно вриједних намирница/оброка у предшколским и школским установама
4. Процјена стања у области рекламирања нутритивно сиромашне и енергетски густе хране у предшколским и школским објектима и њиховом окружењу
5. Процјена инструмената и праксе у погледу праћења стања ухрањености дјече предшколске и школске доби и адолесцената који се примјењују у предшколским установама и школама

РЕЗУЛТАТИ

Резултати ситуационе анализе су представљени према кључним компонентама програма „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“, те су предочени на узорку предшколских установа, основних и средњих школа које су навеле одговор на свако представљено питање из упитника.

Компонента 1: Имати развијен документ „Политика предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“

Већи проценат предшколских установа има писану политику везано за исхрану, у поређењу са основним и средњим школама које, у протеклом периоду, нису биле у фокусу реализације ПУППИ програма.

% установа које имају писану политику везано за исхрану

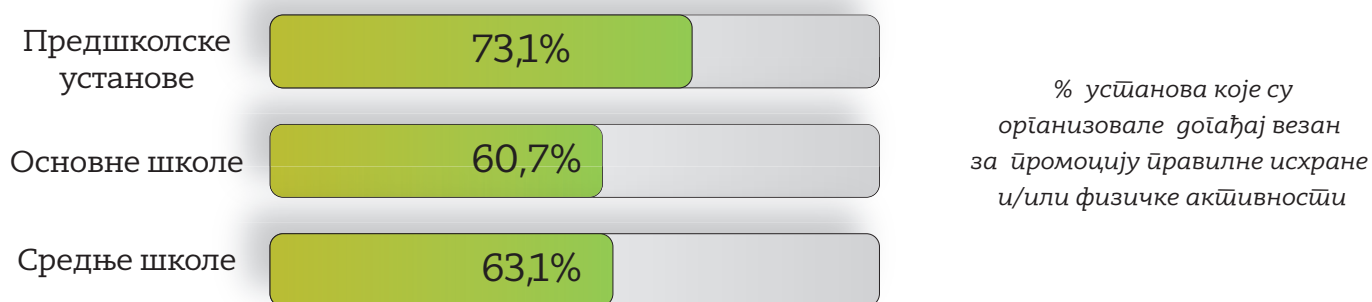
Посматрајући 107 предшколских установа, 96 (89,7%) установа би подржало учешће у ПУППИ програму.

Посматрајући 163 основне школе, 156 (95,7%) установа би подржало учешће у ПУППИ програму.

Посматрајући 64 средње школе, 61 (95,3%) установа би подржала учешће у ПУППИ програму.

Компонента 2: Изградња свијести и проширење могућности школске/предшколске заједнице

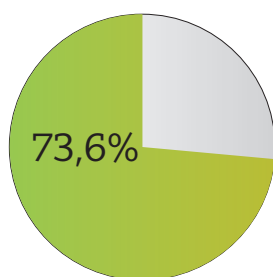

Током реализације догађаја промоције правилне исхране и/или физичке активности, установе су истицале подршку актера у заједници:

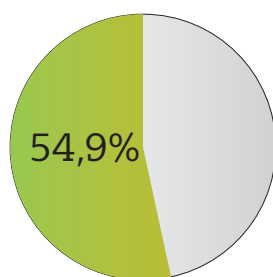
Предшколске установе (N=79)	Основне школе (N=99)	Средње школе (N=65)
<ul style="list-style-type: none"> - 68 (86,1%) установа је навело подршку родитеља, бака/деда - 30 (38%) је навело да добијају подршку од локалне заједнице - 21 (26,6%) установа је навела подршку удружења која се баве промоцијом здравих животних стилова - 13 (16,5%) је навело подршку струковних удружења 	<ul style="list-style-type: none"> -81 (81,8%) установа је навела да добија подршку родитеља, бака или деда -22 (22,2%) установе су навеле да добијају подршку од стране локалне заједнице - 13 (13,1%) установа је навело подршку удружења која се баве промоцијом здравих животних стилова - Пет (5,1%) установа је навело подршку струковних удружења 	<ul style="list-style-type: none"> -17 (26,2%) школа је навело да добијају подршку од стране локалне заједнице -13 (20%) школа је одговорило да су подршку добили од удружења која се баве промоцијом здравих животних стилова -Четири (6,2%) од родитеља и бака/деда -Пет (7,7%) од стране струковних удружења

N- број установа које су одговориле на питање

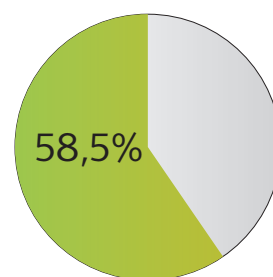
Посматрајући присуство васпитно-образовних установа на едукацијама о мјерама превентивно-здравствене заштите током протекле двије године, утврђено је да је бар једну едукацију о мјерама превентивно-здравствене заштите похађало особље:

Предшколских установа

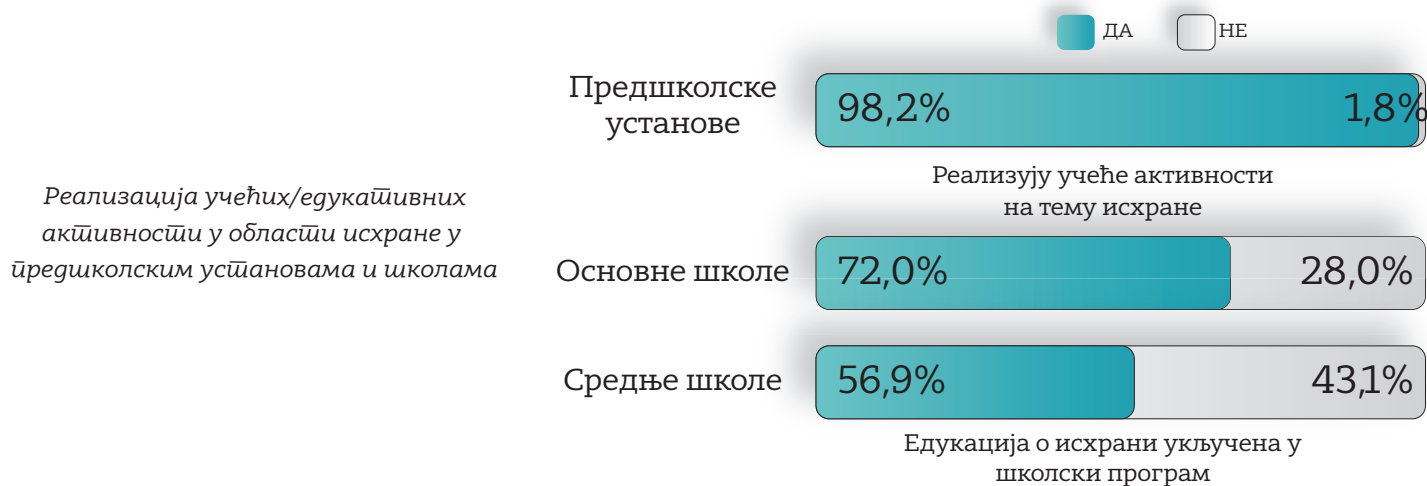

Основних школа

Средњих школа

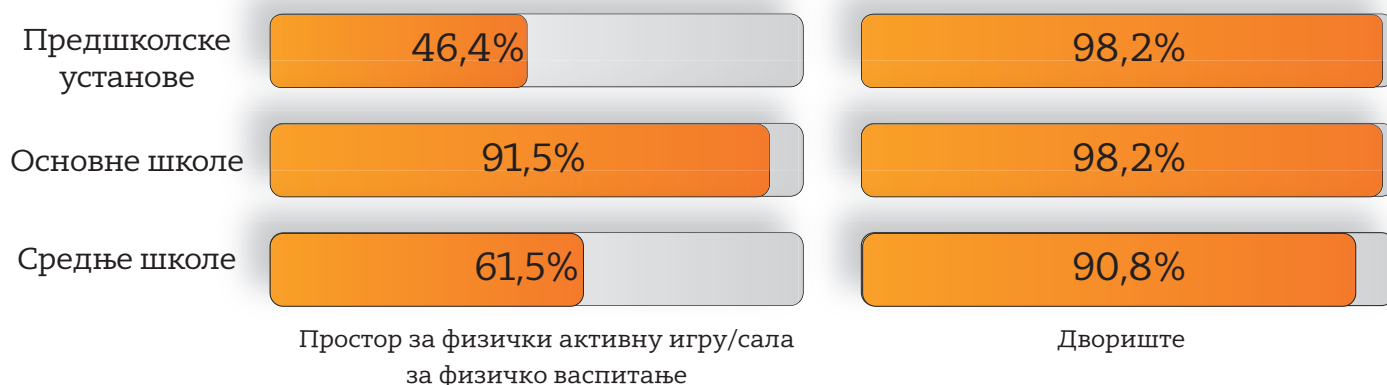
Компонента 3: Припрема, избор и развијање методичког модела реализације

Форма реализације учећих/едукативних активности у области исхране	
Предшколске установе	<ul style="list-style-type: none"> • Радионице са дјецом на тему правилне исхране и важности физичке активности • Обиљежавање значајних датума из календара здравља • Обилазак локација везаних за храну и исхрану • Вртларење- властите баште као средство учења
Основне школе/средње школе	<ul style="list-style-type: none"> • Тематске цјелине у области исхране се реализују у склопу појединих предмета • Током васпитно-образовног рада на часовима одјељенске заједнице • Обиљежавањем значајних датума календара здравља

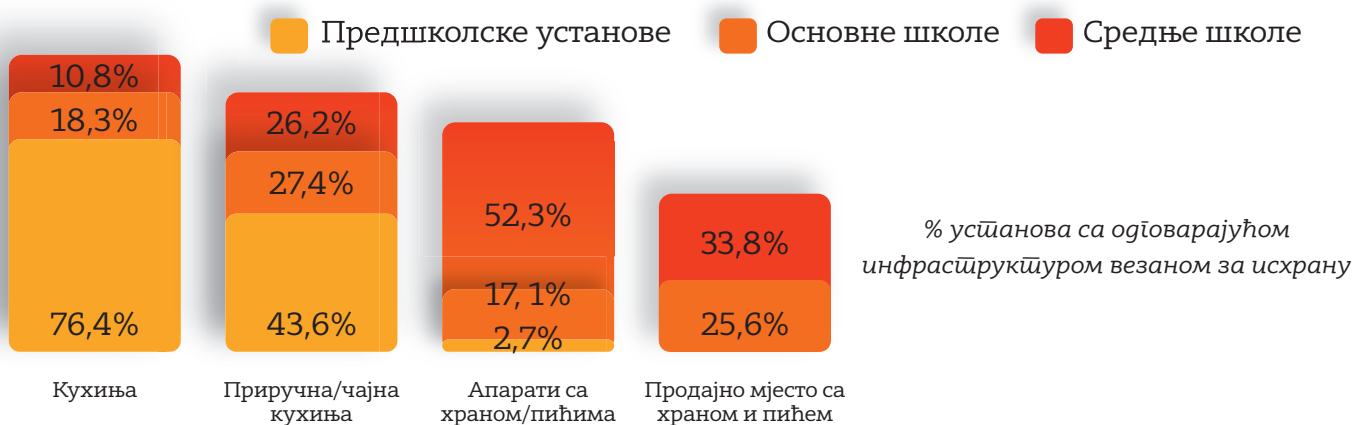
Компонента 4: Школска/предшколска средина која пружа стимулативну подршку

% установа које располажу са простором за физички активну игру/сала за физичке активности

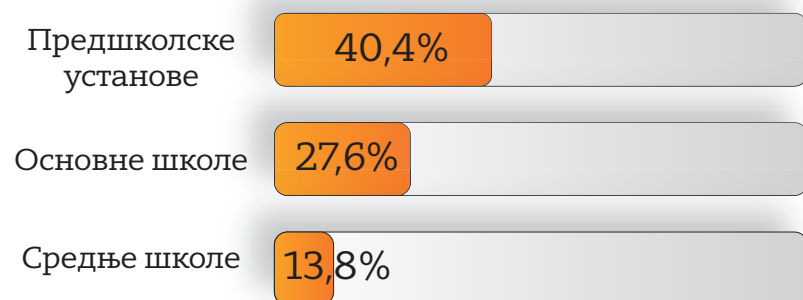
Предшколске установе	<ul style="list-style-type: none"> • Посматрајући 109 предшколских установа, 97 (89%) је навело да реализују организоване физичке активности за дјецу током боравка у установи • Посматрајући 87 предшколских установа које реализују организоване физичке активности за дјецу, 72 (82,8%) су навеле да су наведене активности бесплатне
Основне школе	<ul style="list-style-type: none"> • Посматрајући 150 основних школа, 146 (97,3%) је одговорило да је школска сала доступна за ваннаставне активности • Посматрајући 146 основних школа код којих је сала доступна за ваннаставне активности, 109 (74,4%) је одговорило да су наведене активности бесплатне
Средње школе	<ul style="list-style-type: none"> • Посматрајући 65 средњих школа, 25 (38,5%) је навело да посједују салу за физичко васпитање • Међу наведеним школама, 23 (92%) су одговориле да користе алтернативне терене, као што су фискултурне сале других средњих школа, градске спортске дворане, спортско игралиште или хол школе

Предшколске установе у највећем проценту располажу кухињом с обзиром да пружају услуге исхране, док је код основних и средњих школа утврђено присуство апарата са храном/пићима и/или продајних мјеста са храном и пићем.

- Посматрајући 44 предшколске установе у јавном и 66 предшколских установа у приватном власништву, све установе у јавном власништву имају кухињу у поређењу са 40 (60%) установа у приватном власништву, које у већем броју, тачније 40 (60%) установа у приватном власништву, у поређењу са осам (18,2%) установа у јавном власништву посједују приручну кухињу.
- Међу основним школама које располажу самоуслужним апаратима и/или продајним мјестима са храном и пићем (N=50), 47 (94%) установа наводи да су у истим доступне намирнице као што су флаширана негазирана вода, 46 (92%) установа наводи да су доступни слаткиши, 44 (88%) наводи грицкалице и 42 (84%) зашећерена безалкохолна пића.

- Међу средњим школама које располажу самоуслужним апаратима и/или продајним мјестима са храном и пићем (N=44), 40 (90,9%) установа наводи да су у истим доступне намирнице као што су флаширана негазирана вода, 40 (90,9%) наводи да су доступни слаткиши и грицкалице, 37 наводи да су доступна зашећерена безалкохолна пића (84,1%).

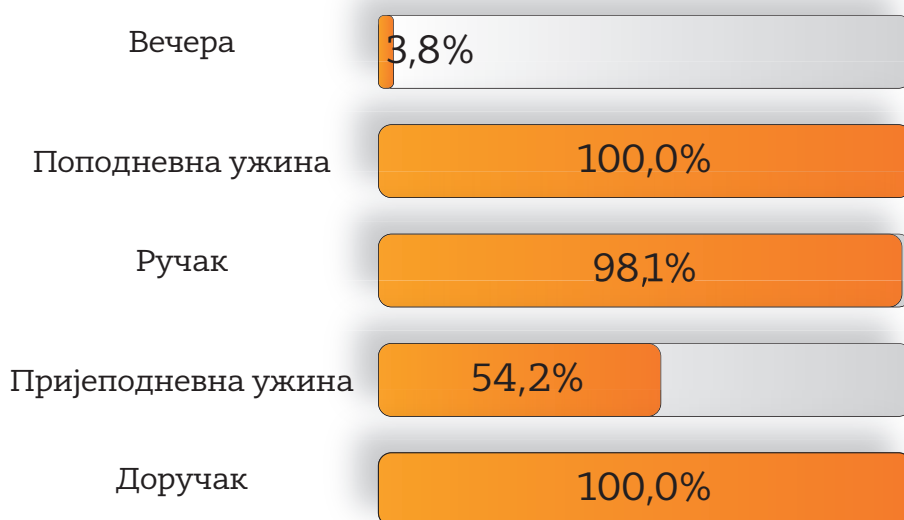
Највећи проценат предшколских установа наводе да унутар објекта имају истакнуте поруке са здравственим информацијама.

% установа које наводе да унутар објекта имају рекламе хране или поруке са здравственим информацијама

- Посматрајући 107 предшколских установа, 34 (31,8%) установе су навеле да се на удаљености до 1500 m од установе налазе рекламе нутритивно сиромашних намирница, а посматрајући 106 предшколских установа, 35 (33%) је навело присуство реклама зашећерених пића на поменутој удаљености од установе.
- У непосредној близини основних и средњих школа присутна су продајна мјеста са храном и пићем:

На удаљености мањој од 100 m од школског објекта и дворишта:	На удаљености између 100 и 800 m од школског објекта и дворишта:
<ul style="list-style-type: none"> • Посматрајући 118 основних школа, 100 (84,7%) је одговорило потврдно • Посматрајући 57 средњих школа, 52 (91,2%) су одговориле потврдно 	<ul style="list-style-type: none"> • Посматрајући 75 основних школа, 57 (76%) је одговорило потврдно • Посматрајући 31 средњу школу, 27 (87,1%) је одговорило потврдно

Исхрана у предшколским установама

% установа које су навеле расположивост њојединих врста оброка

Посматрајући 110 предшколских установа, 61 (55,5%) установа је одговорила да приликом планирања јеловника израчунавају потребе у енергији

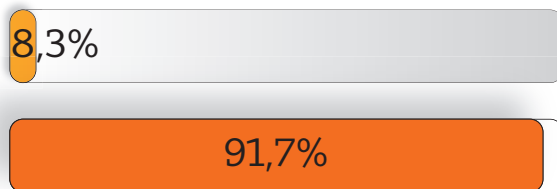
Међу установама (N=61) које рачунају потребе у енергији и нутријентима:

- 37 (60,7%) користи Стандарде исхране за планирање јеловника у предшколским установама за дјецу узраста од прве до шесте године: јеловници и нормативи
- 15 (24,6%) установа је навело да користи наведене Стандарде исхране заједно са Стандардима и нормативима наведеним у Правилнику о условима и начину остваривања исхране, њега, превентивно-здравствене и социјалне заштите дјеце у предшколској установи (Службени гласник Републике Српске, број 88/16)

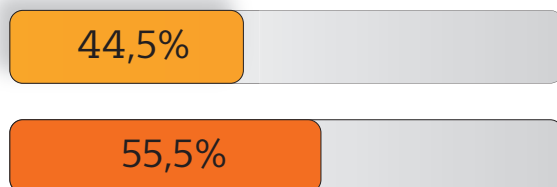
НЕ ДА

Употреба посуђа и мјерица током припреме и послуживања оброка

Свака друга предшколска установа наводи да ради редовну контролу нутритивне вриједности оброка (хемијско-броматолошке анализе).

Контрола нутритивне вриједности оброка

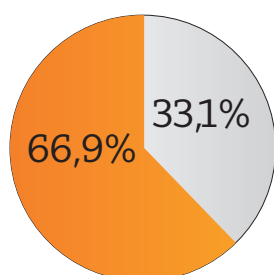
Посматрајући 108 предшколских установа основни критеријуми за одабир добављача намирница су:

1. Нутритивни састав намирница код 49 (45,4%) установа
2. Најповољнија цијена код 32 (29,6%) установе
3. Територијална близина добављача код 17 (15,7%) установа

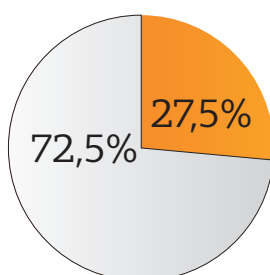
Исхрана у основним школама: продужени боравак са услугом исхране

Међу основним школама које обезбјеђују оброке дјечи у продуженом боравку (N=30), у просјеку оброци се обезбјеђују за 44,7 дјецe.

ДА НЕ

Школа има продужени боравак?

Школа има организовану исхрану за дјecu у продуженом боравку?

Оброци који се обезбјеђују дјечи у продуженом боравку (N=30) су:

- Доручак који обезбјеђује 21 (70%) установа
- Ручак који обезбјеђују 22 (73,3%) установе
- Пријеподневна ужина коју обезбјеђује 13 (43,3%) установа
- Поподневна ужина коју обезбјеђују двије установе (6,7%)

% установа које су на наведена питања одговориле афирмативно

Исхрана у продуженом боравку	f (%) (N=30)
Храна се доставља у школу од стране ресторана регистрованог за пружање услуга кетеринга	27 (90,0%)
Школа поставља услове у погледу нутритивне вриједности оброка	15 (50,0%)
Достављач проводи анализу нутритивне вриједности оброка	17 (56,7%)
Користи се посуђе и мјерице током послуживања оброка	22 (73,3%)

Посматрајући 30 основних школа основни критеријуми за одабир достављача оброка у продуженом боравку су:

1. Најповољнија цијена код 17 (56,7) установа
2. Нутритивни састав ужине код пет (16,7%) установа
3. Територијална близина добављача за једну (3,3%) установу

f- фреквенција одговора, N- број установа које су одговориле на питање

Компонента 5: Праћење раста и развоја дјете и пружање повратне информације

%установа које редовно праће раст и развој (висину и тежину),
посједују потребну опрему и пружају повратну информацију

Предшколске установе	<ul style="list-style-type: none"> • Посматрајући 103 установе, 92 (86,4%) су навеле да мјерења најчешће врше васпитачи/це • Посматрајући 107 установа, 51 (47,7%) установа је навела да пореди измјерене вриједности са стандардима раста и развоја • Повратне информације се предочавају родитељима путем: индивидуалног разговора, родитељских састанака, истицањем добијених мјера на видно мјесто/огласну таблу групе • Посматрајући 105 установа, 36 (34,3%) наводи да имају развијен систем даљег упућивања за дјецу која требају додатну помоћ
Основне школе	<ul style="list-style-type: none"> • Посматрајући 156 установа, 148 (94,9%) је навело да мјерење висине и тежине врше професори физичког и здравственог васпитања (94,9%), а 105 (67,7%) одјељенске старјешине • Посматрајући 129 установа, 95 (73,6%) установа мјери висину и тежину ученика једном годишње, али нема развијене обрасце за евидентирање наведених вриједности • Дванаест (9,3%) установа наводи да вриједности биљеже у обрасце и пореде са стандардима Свјетске здравствене организације • Посматрајући 156 установа, 34 (21,8%) основних школа има успостављен систем даљег упућивања за оне ученике код којих је утврђено одступање раста и развоја
Средње школе	<ul style="list-style-type: none"> • Међу средњим школама које мјере висину и тежину ученика (N=37), све су навеле да мјерења реализује професор физичког васпитања и спорта (100%) • Осамнаест (48,6%) установа мјери висину и тежину једном годишње без образаца за биљежење измјерених вриједности • Девет (24,3%) установа вриједности биљеже у обрасце и пореде са стандардима Свјетске здравствене организације • Девет (24,3%) установа наводи да има развијен систем даљег упућивања за ученике код којих је утврђено одступање раста и развоја

Резултати ситуационе анализе су пружили значајне увиде у могућности и изазове са којима се суочавају васпитно-образовне установе везано за планирање и реализацију програма усмјерених ка промоцији правилне исхране и здравих животних стилова, те представљају полазну основу за планирање интервенција и активности које ће унаприједити наредне фазе реализације програма „Предшколске установе/ школе пријатељи правилне исхране“ у складу са интервенцијама предложеним у „точку промјене понашања“ (Behaviour Change Wheel, BCW).²

Компоненте Програма	СОМ-В модел ³		
	Способности	Могућности	Мотивација
	Интервенције и активности		
Компонента 1: Развијен документ „Политика предшколске установе/школе пријатеља правилне исхране“	Јачање знања и стручних способности о мјерама превентивно-здравствене заштите са фокусом на:	Укључивање представника локалне заједнице у обуке везано за имплементацију Програма	Присутна висока мотивација и спремност установа да подрже програмске активности усмјерене на развој здравих животних стилова:
Компонента 2: Изградња свијести и проширење могућности	-одабир нутритивно вриједних намирница	Подршка при изради законских рјешења везаних за ограничавање доступност нутритивно сиромашних намирница у васпитно-образовним установама	-могућност стицања статуса „Предшколска установа/школа пријатељ правилне исхране“
Компонента 3: Припрема, избор и развијање методичког модела реализације	-примјену стандарда исхране приликом планирања јеловника		-примјери успјешних модела имплементације Програма-установе носиоци признања „Предшколска установа/школа пријатељ правилне исхране“
Компонента 4: Школска/предшколска средина која пружа стимулативну подршку	-примјену стандарда везаних за праћење раста и развоја дјете	Јачање свијести о значају добре хигијенске праксе током припреме/достављања оброка (процедуре везане за организацију и примјену Стандарда исхране)	
Компонента 5: Праћење раста и развоја дјете и пружање повратне информације	-значај нутритивне анализе оброка (хемијско-броматолошке анализе)		

²Michie S, Atkins L, West R. The Behaviour Change Wheel: a guide to designing interventions. London: Silverback Publishing; 2014

³Michie, S., Stralen, M.M., West, R. (2011). The behaviour change wheel: A new method for characterising and designing behaviour change interventions. Implementation Science, 6: 42

Процјена опредијељености, могућности и мотивације установа за укључивање у програм „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“

Способности

Истакнута је потреба стручног усавршавања и јачања компетенција васпитно-образовних радника о мјерама превентивно-здравствене заштите са циљем успјешније имплементације програма „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“

Могућности

Утврђена је потреба сензибилизације друштвене заједнице и удруженог ангажовања кључних актера са циљем унапређења контекста и услова који ће подстицати промоцију и развој здравих животних стилова

Мотивација

Васпитно-образовне установе обухваћене ситуационом анализом су исказале високу мотивацију и спремност да се укључе у програм „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“

За више информација
о програму „Предшколске установе/школе пријатељи правилне исхране“
скенирај QR код

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
Министарство здравља
и социјалне заштите

ЈЗУ ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВСТВО
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
Министарство просјете и културе

Одрицање од одговорности

“Ситуациону анализу у области исхране у предшколским и школским установама Републике Српске” финансира ЕВРОПСКА УНИЈА у склопу пројекта «ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ и УНИЦЕФ-а за реформу система здравства у БиХ».

Садржај овог извјештаја је искључива одговорност ЈЗУ Института за јавно здравство Републике Српске и не одражава нужно ставове УНИЦЕФ-а и ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ.